

Ющенко М. С., здобувачка вищої освіти IV курсу, гр. КЮ- 182
Толкач А. М., ст. викладач кафедри кримінального права та правосуддя
Національний університет «Чернігівська політехніка», (м. Чернігів, Україна)

ІСТОРІЯ ТА ГЕНЕЗИС СУДОВОЇ ПСИХІАТРІЇ В УКРАЇНІ

З глибини віків до нас дійшли уявлення про психічні хвороби, що вважалися наслідком втілення у людину демонів, злих духів та нечистої сили. Від давніх часів походження психічних розладів також пояснювалося різними травмами, розлиттям жовчі і надлишковим вживанням вина, рідини, життєвими негараздами.

У слов'янських країнах, у тому числі в Україні, ставлення до психічнохворих було більш гуманним, ніж у країнах Західної Європи. І хоча їх теж визнавали нерідко одержимими дияволом, жорстокі заходи застосовували по відношенню до них досить не часто. Самі назви душевних хвороб свідчать про те, що слов'яни вважали ці хвороби божею карою: «божа неміч», «божий сказ», хворих називали «божевільними», «божегнівними». Деяких хворих проголошували «юродивими», «святими» і намагалися в їхніх розмовах убачати різні пророкування і поради.

Уже в Київській Русі створювали організаційні форми турботи про психічнохворих. Так, в «Уставі» Володимира обов'язком церкви була турбота про «біснுவатих» поряд зі старцями й каліками. У «Житті» засновника Київського монастиря Феодосія Печерського є настанова, щоб монастир давав притулок «біснуватим», які «страждали мимоволі». У XV і XVI ст. в Україні організували богадільні, де надавали допомогу психічнохворим. Також створювали т.з. «братські шпиталі» та лікарні, в яких утримувалися і люди з психічними та поведінковими відхиленнями. Досить гуманно відносилися до психічно хворих і в часи Запорізької Січі та українського козацтва. В цей період особи з психічними розладами знаходили притулок у монастирях [1, с. 29].

Таким чином, перші організаційні форми допомоги психічнохворим в Україні, яка тоді була складовою Російської імперії були запроваджені на три століття раніше, ніж у Європі, а психічні захворювання розглядалися як хвороби мозку [2, с. 123].

В Україні першу психіатричну лікарню було відкрито в 1796 р. у Харкові («Сабурова дача»). Поступово такі заклади почали відкриватися в багатьох губерніях, але основним їх завданням була ізоляція хворих від суспільства. Становище хворих у будинках для божевільних було важким: на них надягали гумові сорочки, прив'язували ремнями, сковували.

В 1781 р. на базі Максаківського монастиря Новгород-Сіверської єпархії Чернігівської губернії першим в Україні було організовано спеціальний медичний заклад на 24 ліжка для лікування психічно хворих [3, с. 97].

У розвитку судової психіатрії видатна роль належить передовим психіатрам XIX ст., які намагалися розглядати психічні хвороби з матеріалістичних і гуманістичних позицій, піклувалися про охорону прав і людської гідності психічнохворих, виступали за недопустимість засудження тих, хто потребує лікування. Представниками передової психіатрії в Україні працювали професор, один із засновників Психоневрологічного інституту В. М. Геккебуш (1881–1931), академік О. І. Ющенко (1869–1936) та інші.

Більшість науковців історію розвитку судової психіатрії в Україні поділяють на чотири етапи.

Перший етап (1919–1929 рр.) пов'язаний з накопиченням досвіду судово-психіатричної експертної роботи, розробка нових форм експертизи і примусових заходів медичного характеру, становлення законодавчої та науково-технічної бази.

Було визнано за необхідне створення в м. Харків Центрального науково-дослідного інституту психоневрології, який відкрився в 1922–1923 рр. Його першим директором був заслужений професор О. Й. Гейманович. Поряд із тим у 1926 р. в Харкові також було відкрито Український інститут клінічної психіатрії та соціальної психогієни. Його засновником став академік В. П. Протопопов.

Другий етап (1930–1950 рр.) розпочався з організації мережі судово-психіатричних закладів (відділень, експертних комісій) у системі органів охорони здоров'я, проведення наукових досліджень, підготовка наукових кадрів. У 1932 р. на базі Центрального науково-дослідного інституту психоневрології та Українського інституту клінічної психіатрії та соціальної психогієни була організована Всеукраїнська психоневрологічна академія, якій було доручено виконання завдань психоневрологічної практики. У той же час в Академії працювали широко відомі не тільки в Україні та СРСР, але і в цілому світі видатні вчені-психіатри академіки А. І. Ющенко, В. П. Протопопов, А. Е. Попов, К. І. Платонов [4, с. 16].

Особливістю третього етапу (1951–1991 рр.) є розширення діагностичних та експертних можливостей впровадження нової системи судово-психіатричних оціночних критеріїв стосовно всіх психічних хвороб. Початок практичного впровадження такого нового напрямку судово-психіатричної діяльності, як профілактика суспільно небезпечних дій психічно хворих.

У практику запроваджено два види примусових заходів медичного характеру – лікування в психічних лікарнях загального типу і спеціального типу, що підпорядковувалися міністерству внутрішніх справ. З 1988 р. примусове лікування почало проводитись у лікарняних закладах трьох типів, які підпорядковувалися тільки органам охорони здоров'я: зі звичайним, посиленним і суворим спостереженням.

На VI конгресі Всесвітньої асоціації психіатрів у 1977 р. порушувалося питання про так звану «каральну психіатрію», про використання в СРСР психіатрії з політичною метою й утисків прав людини. Відкрите визнання таких фактів почалося наприкінці 80-х років. Одночасно в результаті багатьох публікацій у пресі про використання радянської психіатрії з політичною метою, для боротьби з інакодумцями й опозицією почалося огульне та безпідставне звинувачення всіх психіатрів: їх називали «злочинцями в білих халатах», «психіатричною мафією». Необхідно відмітити, що в 20-80 рр. минулого століття розвиток психіатричної служби в Україні мав переважно екстенсивний характер. Було відкрито багато нових психіатричних лікарень. Забезпеченість населення психіатричними ліжками досягла показника 13,5 на 10 тис. населення (70205 л.) В багатьох випадках це порушило нормальні відносини між психіатрами та їхніми пацієнтами. В Україні є два відповідні науково-дослідні інститути: в м. Харків – Інститут неврології, психіатрії та наркології АМН України, на базі якого працює Проблемна комісія МОЗ та АМН України «Психіатрія», в м. Київ – Український НДІ соціальної і судової психіатрії та наркології МОЗ України (1985 р.). Крім того, ще в 15 обласних центрах України на базі місцевих медичних навчальних закладів – університетів та академій – розгорнуто 26 кафедр психіатричного профілю. В усіх цих установах розробляються найбільш актуальні щодо питань охорони психічного здоров'я населення наукові проблеми [1, с. 31].

Четвертий етап (від 1991р. – донині) – здійснено перехід на МКХ-10; судовими психіатрами використовуються досконаліші та надійніші діагностичні критерії психічних розладів, завдяки чому значно підвищена вірогідність діагностики. Після розпаду СРСР інтерес громадськості до психіатрії значно впав, а практика стосунків між судовими психіатрами та правоохоронними органами стала результативнішою. Від 22 лютого 2000 р. діє Закон України «Про психіатричну допомогу» [5, с. 10].

Таким чином, становлення сучасної психіатрії в Україні має довгу історію розвитку та умовно поділяється на чотири етапи. Вона почалася у часи Київської Русі і мала два основні напрямки. Перший - це розвиток так званої «практичної психіатрії», тобто системи безпосереднього надання психіатричної допомоги населенню. Другий – це виникнення і розвиток «наукової» психіатрії у сучасному її розумінні.

Необхідно відмітити, що історія виникнення та становлення судової психіатрії значним чином пов'язана з обслуговуванням державно-правової системи. Судова психіатрія розвивалася з побудовою державності відповідно до правових норм про тілесну недоторканість громадян, їх права та обов'язки.

Список використаних джерел

1. Підкоритов В. С. Психіатрія в Україні – минуле, теперешнє, майбутнє. *Вісник психіатрії та психофармакотерапії*. 2008. №2 (14). С. 29-32.
  2. Кікінчук В. В., Лозова С. М., Гусєва В. О. Судова медицина та психіатрія: навч. посіб. Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2019. 184 с.
  3. Лапинский Э. И., Брезме В. Н., Кордиш Л. З., Слободской А. Г. Очерки развития психиатрии на Черниговщине. В кн. История украинской психиатрии, Сб. научных работ. Т.1, Харьков, 1994. С. 97 – 99.
  4. Христов О. Л. Судова медицина та психіатрія: консп. лекц. Дніпро : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. спр., 2016. 20 с.
  5. Левенець І. В. Судова психіатрія: навч. посібн. Тернопіль : Економічна думка, 2004. 275 с.
-

Яцина В. В., здобувачка вищої освіти І курсу, група КЮ-211

Науковий керівник – **Нітченко А. Г.**, к.і.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ПРАВОВА ОХОРОНА КОНСТИТУЦІЇ

Необхідність захисту конституції виникає з появою перших писаних конституцій. Ідея захисту конституції втілювалася поступово з розвитком судової практики і вираження в самому конституційному тексті.

Події з конституційними перетвореннями в Україні у 2004, 2013-2014 роках під час подій Помаранчевої революції та Революції гідності довели необхідність розробки дієвого захисту конституції.

Слід зазначити, що в українській мові терміни «охорона» і «захист» вважаються синонімами.

Аспекти проблематики, щодо захисту та охорони конституції знайшли своє відображення у працях вітчизняних і зарубіжних вчених [1].

В юридичній літературі поняття правової охорони Конституції визначається по-різному. Проаналізувавши різні підходи, ми можемо узагальнити та визначити це поняття як сукупність правових засобів, за допомогою яких забезпечується реалізація конституційних норм і дотримання режиму конституційної законності [2].

В широкому розумінні охорона конституції передбачає різноманітні заходи щодо забезпечення дії конституції. Насамперед це політичні, економічні, соціальні, ідеологічні, освітні та інші заходи. В чому ж полягає суть правової охорони конституції?

На думку Тодика Ю. М. охорона і захист Конституції України – це завдання і обов'язок всіх державних органів і посадових осіб, яке здійснюється шляхом застосування правових засобів [3, с.289].

У сучасній конституційній країні правовий захист конституції не може бути питанням суспільно-політичного інституту чи якогось одного державного органу. З метою забезпечення захисту конституції, конституційних принципів і норм відповідні повноваження належать: парламенту, главі держави, уряду, а також спеціальному конституційно-правовому органу – конституційному суду [4].

В Україні повноваження щодо забезпечення верховенства конституції, також, здійснюють органи місцевого самоврядування, суди, прокуратура, Рада національної безпеки і оборони України, але ці установи лише контролюють законність.

Крім того, концепція конституції та правового захисту ґрунтується на тому, що вищий орган влади країни здійснює відповідні повноваження для забезпечення верховенства конституції. Захист Конституції України має на меті забезпечити її першість в організаційній діяльності таких суб'єктів, як Верховна Рада України, Президент України та Конституційний Суд України.

Конституційний Суд України є спеціалізованою установою, що охороняє Конституцію України. У його діяльності реалізуються всі засоби охорони Конституції – конституційний контроль, конституція та юридична відповідальність, гарантія